

У цэлым заканамерная і відавочная значная колькасць падзвінска-агульнабеларускіх адпаведнікаў. Найперш гэта тычыцца міжфункцыянальных матываў (г. зн. тых, якія скарыстоўваюцца пры лекаванні некалькіх хваробаў), тады як спецыфічных матываў адносна няшмат. Міжфункцыянальнасць такіх матываў яўна карэлюе з іх міждыялектнасцю і ўказвае на прыналежнасць да замоўнага універсуму ў цэлым. Асаблівым багаццем, разнастайнасцю матываў і паэтычнай распрацоўкай вылучаюцца замовы ад дзіцячых хваробаў, сурокаў, прырэпалаху, залатніка, звіху. Параўнальна няшмат замоў ад вогніка, валасня, адзінкавыя замовы ад каўтуна ці падучай, хаця амаль у кожнай вёсцы памятаюць пра рытуальна-магічнае лекаванне гэтых хвароб.

Як колькасныя паказнікі, так і характарыстыка асноўных матываў дазваляюць вылучыць наступныя зоны: па большасці крытэрыяў Віцебшчына дзеліцца на ўсход і захад, прычым колькасныя і сюжэтна разнастайная характарыстыка навялічваецца паступова з заходняй мяжы на ўсход, якасна новы зрух назіраецца перад Полацкім, Ушацкім раёнамі, але ўлучае і Докшыцкі р-н. Эпіцэнтрам бачыцца Лепельшчына з прылеглымі Докшыцкім, Ушацкім, Чашніцкім раёнамі. Усходняя падзвінская зона выразна адасабляецца ад Талочынскага, Аршанскага, Дубровенскага раёнаў, якія складаюць гісторыка-этнаграфічную зону Падняпроўя. Поўнач Віцебшчыны прадстаўлены адносна невялікай колькасцю запісаў, якія, аднак, выяўляюць пэўную рознасць з Мёрскімі ці Полацкімі. У заходніх раёнах запісана няшмат замоў, да чаго спрычыніліся закрытасць традыцыі, уяўліў касцёлу, які ставіцца да замаўлення негатыўна, літоўскае этнічнае памежжа са сваёй практыкай лекавання замовамі.

Застасца адкрытым пытанне, чаму ў некаторых традыцыях той ці іншы універсальны сюжэт не зафіксаваны ці прадстаўлены адзінкавымі запісамі. Хутчэй за ўсё тут сказваецца непаўната сабранага матэрыялу і, верагодна, пры далейшым зборы многія лакуны будуць запоўненыя.

Праца выканана ў межах галіновай праграмы «Культура».

ЛІТАРАТУРА

1. Замовы / уклад., сістэм. тэкст., уступ. арт. і камент. Г.А. Барташэвіч; рэдкал.: А.С. Фядосік (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – 597 с.
2. Полацкі этнаграфічны зборнік: у 2 ч. / склад. У.А. Лобач, У.С. Філіпенка. – Наваполацк: ПДУ, 2006. – Вып. 1. Народная медыцына беларусаў Падзвіння.
3. Шлюбскі, І. Матар’ялы да вывучэння фальклёру і мовы Віцебшчыны / І. Шлюбскі, Ал. Шлюбскі. – Мінск: Друк. Інбелкульту. – 190 с.
4. Агапкина, Т.А. Сюжетный состав восточнославянских заговоров (мотив мифологического центра) / Т.А. Агапкина // Заговорный текст. Генезис и структура. – М.: Индрик, 2005. – С. 247 – 291.
5. Завьялова, М.В. Балто-славянский заговорный текст: лингвист. анализ и модель мира / М.В. Завьялова; Ин-т славяноведения РАН. – М.: Наука, 2006. – 563 с.

ПАГАНСКІЯ КАПШІЧЫ І ДАХРЫСЦІЯНСКІЯ КУЛЬТАВЫЯ КОМПЛЕКСЫ ПАСТАЎШЧЫНЫ

*краязнаўца А. ГАРБУЛЬ
(Лынтупы, Пастаўскі раён)*

На падставе палявых краязнаўчых даследаванняў і анілізу навуковых крыніц зроблена спроба абагульніць, сістэматызізаваць інфармацыю па аб’ектах сакральнай геаграфіі Пастаўскага рэгіёну і ахарактарызаваць іх міфалагічны статус і рытуальныя функцыі як у часы старажытнасці, так і на сучасным этапе.

Пошукам дахрыстыянскіх культавых помнікаў аўтар займаецца ўжо больш 15 гадоў. За гэты час зроблена больш 200 экспедыцый, падчас якіх сабрана шмат фальклорнага і этнаграфічнага матэрыялу, выяўлена каля 100 аб’ектаў старажытных культураў (культавыя камяні, дрэвы, крыніцы, балоты, горы і інш.). І гэта ўсё на невялікай тэрыторыі заходняй часткі Пастаўскага раёна, у ваколіцах мястэчка Лынтупы, плошчай каля 1000 кв. км.

Большасць гэтых аб’ектаў вядомая шырокаму колу даследчыкаў. Так, напрыклад, Святы (Дзюравы) камень ля в. Каптаруны, на думку даследчыцы Л.У. Дучыц, з’яўляецца адным з самых вядомых культавых камянёў Беларусі ў навуковых колах Еўропы.

Вывучэннем знойдзеных намі культавых аб’ектаў з неасрэдным выездам на месца займаліся вядомыя навукоўцы: Эдвард Зайкоўскі, Людміла Дучыц, Уладзімір Васілевіч, Валеры Вінакураў (Беларусь), Вікантас і Дайва Вайткевічус (Літва), Дзяніс Самкоў (Расія), знаёміліся і іншыя навукоўцы падчас

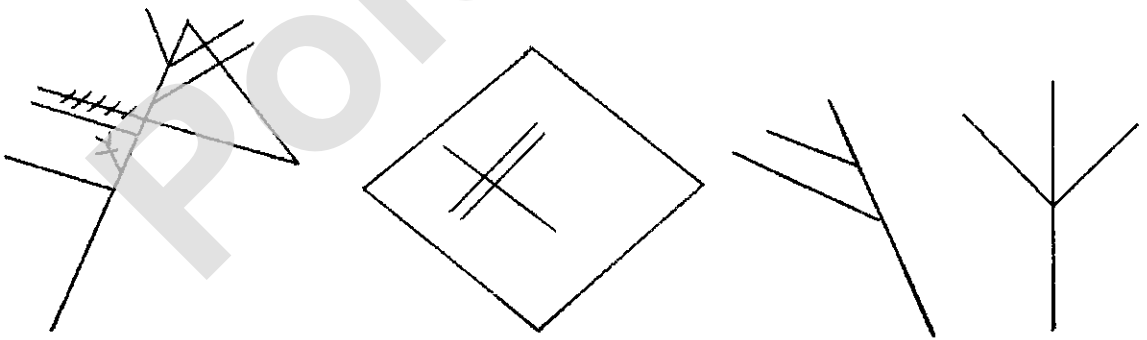
міжнародных навуковых канферэнцый у Відзенцы. Аўтар гэтых радкоў у 2002 годзе выдаў краязнаўчую працу «Скарбы сівых валуноў», дзе апісаў выяўленыя на той час дахрысціянскія культывыя помнікі [1], выступаў у перыядычным друку, пры падтрымцы экалагічнага аб'яднання «Экадом» (Мінск) і культурна-асветніцкага цэнтра «Ярга» (Масква), Пастаўскага цэнтра турыстычных паслуг, агратурыстычнай кавальскай сядзібы Грабуцішкі праводзіў экскурсіі для беларускіх і замежных (Літва, Эстонія, Расія, Украіна, Венгрыя, Польша, Германія і інш.) турыстаў. У дадзеным артыкуле мы абмяжваемся матэрыялам, знойдзеным за апошні час і невядомы шырокаму колу даследчыкаў, ды некаторымі новымі гіпотэзамі, якія ўзніклі ў час даследаванняў раней знойдзеных аб'ектаў дахрысціянскіх культураў.

Гурніцкі ўзгорак «Магіла рыцара» («Буцянок»)

Гурніцкі ўзгорак «Магіла рыцара» («Буцянок»), на нашу думку, з'яўляецца капішчам паганскага бога вясны, урадлівасці і плоднасці Ярылы (літоўскага Пяргрубрюса). Аб'ект быў выяўлены напачатку 1990-х гадоў і актыўна даследуецца навукоўцамі. Пагорак знаходзіцца ў 20-ці м з правага боку ад дарогі Саранчаны – Палхуны, у 60-ці м на поўдзень ад першай хаты в. Гурніца. Лынтупскага с/с, і каля 150 м на поўнач ад Саранчанскага возера. З боку дарогі і возера ўзгорак выглядае як аб'ект штучнага паходжання. Ён эліпсападобнай формы з пляскатай вяршыняй, вышыня каля 3 м, шырыня – 15 м, даўжыня – 25 м. Узгорак узвышаецца над паўночна-ўсходнім берагам возера. На паўднёва-ўсходнім схіле ўзгорка 0,5 м ніжэй вяршыні ляжыць валун шэрага колеру. Верхняя роўніца камлыгі мае схіл з паніжоннем на поўнач і аддалена нагадвае трохкутнік з накіраванай у цэнтар узгорка вяршыняй; даўжыня валуна – 1,25 м, шырыня – 0,95 м, вышыня – 0,73 м, аб'ём – 0,45 куб. м, вага – 1,18 т. Ля заходняга краю верхняй плашччыні, троху ніжэй цэнтральнай восі камлыгі, знаходзіцца 3 невялікія паглыбленні эліпсападобнай формы. Глыбіня іх каля 0,5 см, шырыня – 0,5 см, даўжыня – 1 см. Цэнтральная вось глыбіні выемак мае нахіл каля 30° адносна верхняй роўніцы каменя. Калі паміж паглыбленнямі правесці прамыя лініі, атрымаецца форма трохкутніка. На думку літоўскага даследчыка Віконтаса Вайткевічуса, гэтыя паглыбленні маюць рукатворнае паходжанне і зроблены жалезным прадметам.

Летам 2008 года сумесна з расійскім археолагам Дзянісам Самковым на верхняй роўніцы каменя пад пластом лішайніка знойдзены выдрапаныя знакі. На словах расійскага археолага, знакі маюць штучнае паходжанне.

Ад верхняга правага (паўднёва-заходняга) бока камлыгі ўніз пад нахілам у 45° да вертыкальнай восі выдрапана прамая дыяганальная паласа. Гэта паласа праходзіць амаль па ўсёй верхняй роўніцы каменя і абрываецца ў якіх 10 – 15 см ад супрацьлеглага краю. Да гэтай паласы з бакоў падыходзяць пад нахілам іншыя палосы, ствараючы з ёй вострыя вуглы, быццам схематычныя галіны да ствала дрэва (выява сусветнага дрэва?). Некаторыя з бакавых палос дробна перакрэслены кароткімі рыскамі. Злева ад гэтага «дрэва» выбіты падвоены крыж, абведзены квадрагам. Гэтая выява нагадвае саялярны знак, сімвал сонца. Іншыя незразумелыя знакі размешчаны вакол «дрэва» знізу, з бакоў і па ўсёй роўніцы каменя. Найбольш выразныя з іх паказаны на малюнку 1.

Мал. 1. Выявы на камені ва ўрочышчы «Магіла рыцара» ля в. Гурніца

Археолог Дзяніс Самкоў выказаў гіпотэзу аб прызначэнні трох паглыбленняў. Ён мяркуе, што ў паглыбленні ўстаўляўся нейкі трыножнік. Узяўшы гэту гіпотэзу за аснову, мы здагадаліся і аб прызначэнні самага каменя. На нашу думку, камень з'яўляўся месцам варожбаў. На трыножнік, які трывала стаяў на наклоннай паверхні, дзякуючы паглыбленням, ставіўся сасуд у які павольна налівалася вадкасць (вада, кроў, масла, расплаўленыя тлушч ці воск), калі сасуд перапаўняўся, вадкасць з дапамогай ветра капала на выдрапаныя знакі, і з гэтага паганскі святар прадказываў будучыню (надвор'е, ураджай, поспех, паразу ў ванне, мор ці моцную пладавітасць жывёлаў і людзей і інш.).

Лакаварацкае свяцілішча

Знаходзіцца ў 300 м на поўдзень ад мястэчка Лынтупы паміж балотам Лакавараці і чабалочанай далінай р. Лынтупка. Паміж балотам і далінай рэчкі, з абодвух бакоў меркаванага свяцілішча праходзяць пратокі, якія адразаюць яго ад прылягаючай сушы. Таму свяцілішча знаходзіцца як бы на выспе і ў старажытныя часы, хаця і знаходзілася ў непасрэднай блізкасці ад паселішча, але была цяжкадаступным месцам.

Свяцілішча ўяўляе з сябе высокі ўзгорак (каля 5 м) эліпсападобнай формы з пляскатым верхам, шырынёй каля 16 м і даўжынёй каля 25. Схілы ўзгорка даволі стромкія, асабліва з поўночна-заходняга боку, дзе перапад высотаў складае каля 2 м на метар даўжыні. Якраз з гэтага боку, ля прыступак узгорка, аўтарам знойдзены фрагмент ашпаўленай старажытнай падковы. Знаходка была перададзена навукоўцам, якія храналагічна аднеслі яе да позняга сярэднявечча. Фрагмент падковы знаходзіўся на глыбіні 25 – 30 см, у пласце вугалёў.

Па словах мясцовай жыхаркі Пажыс (Цюкша) Веранікі Антонаўны, якраз у гэтым месцы праваліўся касцёл і знаходзіліся «вароты Локіса». Легенда аб гэтым месцы запісана аўтарам у 2005 годзе ад гэтай жанчыны: «Амаль у мяжы Лынтупаў, за чыгуначным вакзалам, на той бок рэчкі ёсь балота, Лакавараці завецца. Вельмі страшное месца. Сярод таго балота ёсь востраў, дзе, старыя казалі, пры Польшы ляснік павесіўся. Ужо на маю памяць, Валодька, бандыт такі, адразу пасля вайны быў, любіў там камуністаў вешаць. І ўжо ў наш час, хлапчук адзін у тым месцы са зброяй бавіўся і выпадкова застрэліў аднаго чалавека. Ад таго выпадка і па сёнешні дзень там крыжык драўляны стаіць. Ды шмат чаго яшчэ страшнага аб тым месцы людзі расказывалі. Гэта месца як вір рачны людскую кроў прысягівае і засмоктывае ў сябе чалавечыя ахвяры. Кажуць, што пачалося страхашчэ гэта ўсё пасля таго, як калісьці ў тым месцы мядзведзь разарваў дзяўчыну. Але мама мая калісьці нам, малым, такую байку аб тых Лакаварацях расказывала.

Як Бог стварыў зямлю, ён кожнаму жывому стварэнню адвёў сваё месца, свой кавалак зямлі і наказаў усім ім жыць у стрыманасці, ласке і згодзе. Адзін чалавек з-за прэжнасці і хцівасці сваёй пачаў звярам нагаворваць аднаму на другога. А як пайшлі паміж звярамі звады ды спрэчкі, людзі пачалі захопліваць іхныя землі і забіваць звяроў на ежу, каб пракарміць свё незлічонае патомства, якое з’явілася на свет ад нястрыманасці і распусці чалавечай. Жыў тады сярод звяроў адзін звер-чалавек. Звалі яго Локіс. Кажуць, нарадзіўся Локіс ад каханія мядзвядзя і адной дзяўчыны, таму меў сілу звярыную і розум чалавечы. Звяры з-за гэтых яго здольнасцей выбралі Локіса сваім царом.

Як і бацька яго, Локіс жаніўся на дачцы чалавека, ды меў ад яе такіх самых як і ён сам дзяцей – напалову звяроў, напалову чалавекі. Як мог абараняў Локіс звяроў ад націску людзей, а як зразумеў, што не справіцца з гэтымі хітрымі і крывадушнымі стварэннямі, сабраў усіх звяроў, што лічылі яго гаспадаром, сваю сям’ю і павёў у падземнае царства. Там, у тым царстве, што пачалі называць царствам Локіса, ён усталяваў першапачатковыя законы, стваранія калісьці на зямлі Богам. А каб чалавек не змог дабрацца і да таго царства, загадаў сваім нашчадкам пільна ахоўваць вароты ў тое царства.

Пазней, усіх нашчадкаў таго Локіса людзі пачалі называць локісамі. Локісы патаемна жылі сярод людзей у чалавечым абліччы, але, часам, пераварочваліся ў звяроў і напачалі на іх, каб стварыць хоць нейкую боязь у чалавека і абараніць сваё царства. Кажуць, што адны з тых варотаў у царства Локіса якраз і знаходзіліся на Лакаварацкім востраве. Ахоўваў яго адзін локіс з далёкіх сваякоў саболкаўскіх паноў. Ніхто не ведаў з людзей, што ён локіс, а ў чалавечым абліччы быў вельмі прыгожым хлопцам. Гэтага хлопца людзі лічылі сіратой, таму, саболкаўскія паны, яго сваякі, узялі яго да сябе спачатку на выхаванне, а пасля, як надрас, паставілі ў сваім маёнтку на пасаду эканомна.

Хлопец гэты быў хоць і малады, ды вельмі здатны да навукі, гаспадарку сваіх прыёмных бацькоў вёў на зайздросць усім бездакорна. Казалі, у прыгажосці, розуме і сіле не было яму роўных. У звярыны воблік гэты хлапец-локіс абарочваўся вельмі рэдка. Толькі каб наведць сваіх бацькоў у падземным царстве Локіса і каб настрашыць людзей, якія блізка падыходзілі да варотаў у тое царства. На людзей ён ніколі не нападаў, толькі, бывала, на свойскую жывелу, і то, на тую, што была хворая – гэта каб зараза не распаўсюджвалася, ды каб мор па вёскам не пайшоў.

І можа ўсё было б добра, каб не пакахаў гэты локіс дачку адных багатых і санавітых паноў. Падобна, што і дзяўчына прыхільна адносілася да яго, бо неўзабаве папрасіў у бацькоў гэты хлапец рукі іх дачкі. Адказ быў адмоўны. Багатыя і фанабэрыстыя бацькі, канечне, не хацелі мець сваім зяцем нейкага нікому не вядомага эканомна з здравымі кішэнямі.

Пасля адмовы бацькоў той хлапец патаемна сустрэўся са сваёй каханай. Ён прапанаваў ёй збегчы з ім і абвянчацца без дазволу бацькоў. Але дзяўчына таксама адмовіла яму і, больш таго, пасмяялася з яго беднасці. Абражаны хлапец тады закрычаў ёй у вочы: “Ты хочыш каб твой выбраннік быў багаты і санавіты?.. Ты яго атрымаеш! Твой муж будзе царскага роду! Ты будзеш мець незлічаныя багацці! Толькі дарога да шлюбу пройдзе ў цябе праз рэчку крыві, ў якой захлібнуцца твае бацькі і ўвесь твой род. А пасля шлюбу ты больш не ўбачыш чалавечага твару! Ведай! Я наследны прыні царства Локіса! Гора таму, хто абразіў наш род!.. Гора крывадушнаму чалавечаму роду!..” – з гэтымі словамі на вачах дзяўчыны той хлапец пераварочваецца ў вялізарнага медзвядзя і раздзірае на кавалкі прыбегшых на яго крыкі слугаў і знікае.

Даўно дзяўчына раскаялася ў сваіх грахах. Толькі не ведала як застанавіць тое мора крыві, што штоноч лілося па ўсім краі. Ні куля, ні шабля не бралі локіса. Людзі як мышкі, затачыліся па сваім хатам, спадзяваліся, што жытло іх выратуе ад нявіданага звера. Але локіс іх знаходзіў і там. Гінулі цэлымі сем'ямі. Локіс не меў літасці ні да старых, ні да малых. Ён ужо знішчыў усіх блізкіх і далёкіх сваякоў той дзяўчыны. Чарга падыходзіла і да яе бацькоў.

Адной ноччу дзяўчына пачула жудасны крык з бацькоўскіх пакояў. Прыбегшы на крык, яна ўбачыла акрываўленае нерухомае цела бацькі і амаль нежывую ад страху маці. Яна закрыла сабой маці і цвёрда сказала локісу:

- Я згодна выйсці за цябе!
- Тады прыходзь на Лакаварацкі востраў, там замацуем наш шлюб, – адказаў локіс.
- Не магу я пад адкрытым небам пад вянец ісці, – зхітрыла дзяўчына, – Трэба хоць якую будыніну паставіць.
- Што ж, стаў, – згадзіўся локіс, – Толькі паспяшайся, роўна адну нядзелю табе даю.

Роўна праз нядзелю драўляная хата стаяла на востраве. Толькі воблік яе быў даволі незвычайны, хата не мела ніводнага акна, глухія сцены яе аж зіхацелі ад намазанай на бярвенне жывіцы, толькі наперадзе гэтай будыніны стаяў невялікі дашчаты ганчак з адчыненымі дзвярамі. Якраз у гэтых дзвярах і сустрэла дзяўчына локіса. Прыгожая, у шлюбным убранстве, яна нізка пакланілася свайму гаспадару, запрашаючы рукой зайсці ў хату. Локіс нічога не западозрыў. Калі ж ён зайшоў у хату, дзяўчына падставіла свечку пад самую сцяну ганка і зайшла ў хату да локіса, шчыльна зачыніўшы за сабой дзверы.

Агонь свечкі хутка перайшоў на багата прапітаную смалой сцяну і праз час ахапіў усю будыніну. Людзі чулі ў трэску полымя жудасны мядзвежы рык локіса і ціхенькі вар'яцкі смех дзяўчыны. Так былі зачыненыя назаўсёды вароты ў падземнае царства Локіса.

Кажуць, што дух той дзяўчыны да цяперашняга часу сцеражэ тыя вароты і не дае сіле Локіса вырвацца ў свет людзей. Праўда, калі на зямлі людзьмі робіцца нейкае вялікае злачынства, вароты на час прыадчыняюцца і сіла Локіса ўсмоктвае ў сябе чалавечы ахвяры¹.

Гэта легенда адразу нагадала аўтару навэлу французскага пісьменніка Праспера Мерыме «Локіс». І нам спачатку падалося, што невядомы аўтар перарабіў гэту навэлу ў мясцовую легенду. Але пры далейшых даследаваннях выявілася ўсё дакладна наадварот. Старыя людзі вёсак Раманішкі і Саболкі казалі, што бацька апошняга раманішка-саболкаўскага пана Ксаверы Даўгяла (гады жыцця 1816 – 1914) сябраваў з нейкім знакамітым французскім пісьменнікам. Гэтыя звесткі ўдакладнілі накірунак пошукаў.

Вядома, што з 1834 года Мерыме самааддана працуе ў Камісіі гістарычных помнікаў французскага правіцельства, даследуе і адкрывае да навукі шматлікія гістарычныя і археалагічныя помнікі [2, с. 7]. А Ксаверы Даўгяла ў другой палове XIX стагоддзя першым пачынае археалагічныя раскопкі Лынтупскіх курганаў. (Ці не з падказкі Мерыме?). Акрамя таго, продкі Ксаверыя па матчынай лініі – Гедройці – валодалі Раманішкамі і Саболкамі безперапынна з далетанічных часоў, і невыключана, яшчэ з часу існавання ў гэтай мясцовасці старажытнай Нальшчанскай дзяржавы. Таму ў гэтым родзе вышэйзгаданая легенда магла перадавацца з пакалення ў накаленне шмат стагоддзяў, і, безумоўна, кожны прадстаўнік гэтага роду, як і месціч, чуў ці нават валодаў яшчэ не памершай у той час нальшчанскай мовай. А Мерыме ў пачатку сваёй навэлы якраз і нагадвае аб нейкім знікаючым дыялекце літоўскай мовы [2, с. 311 – 312] (Ці не аб нальшчанскай мове ідзе размова? І ці не са звестак Ксаверыя Даўгялы даведываецца Марыме аб гэтым?). Больш таго, Мерыме, слаба дасведчаны ў літоўскіх прозвішчах, прозвішча цёткі галоўнай гераіні навэлы дае Даўгяла [2, с. 330].

Невыключна, што прыведзеныя нам факты з'яўляюцца простымі супадзеннямі, а легенда аб варотах Локіса ні што іншае, як шырока распаўсюджаная ў нашым краі трансфармацыя старажытнага міфа.

Яноўскі культавы комплекс

Знаходзіцца ва ўрочышчы «Кундры», за 3 км на поўдзень ад в. Трабуцішкі Лынтупскага с/с і ў 2 км на захад ад в. Пешкаўцы. Яноўскі культавы комплекс уключае ў сябе курганны могільнік, святую Яноўскую крыніцу і два культавых каменя з выявамі вока на адным з іх. Апроч вока на камені выбіты аб'ёмныя выявы гада і галавасціка. Не выключана, што да гэтага комплексу можна аднесці і суседнія ўрочышча «Стадалішча», дзе аўтарам знойдзены прадаўгаваты плітанадобны камень, які па сваім абрысам нагадвае стод (даўжыня – 2,26 м, шырыня – 0,94 м, таўшчыня – 0,57 м). На верхняй роўніцы камлыгі моцна выдзяляюцца тры шліфаваныя выступы. У верхняй частцы два выступы нагадваюць масіўныя жаночыя грудзі. У ніжняй (калі браць чалавечае тулава – раён жывата) – выступ нагадвае вялікае зерне збожжа. Акрамя таго, у верхняй частцы камлыгі знаходзіцца шліфаваная выемка, як бы да ўсталявання ў яе галавы стода.

Курганны могільнік комплексу адносіцца да археалагічнай культуры ўсходне-літоўскіх курганаў і датуецца IV – VI стагоддзямі. Гэта адзіны могільнік каменных курганаў у Віцебскай вобласці [3, с. 116].

Яноўская крыніца з'яўляецца помнікам прыроды рэспубліканскага значэння. Легенда, звязаная з крыніцай: «Гэту гісторыю мама мая расказывала. Ёй, яшчэ малой, калісьці яе тата, мой дзед, апавядаў.

¹ Запісана аўтарам у 2005 г. са словаў Пажыс (Цюкшы) Веранікі Антонаўны, 1931 г.н. з в. Кавалі Пастаўскага р-на.

Пры цары гэта было. У той час на адной гары ля вёскі Янова кожны год збіралася моладзь на свята св. Яна. Не толькі з суседніх вёсак прыходзілі, а і з мястэчак – Лынтупаў, Свіраў кожны год былі, нават з аддаленых вёсак, бывала, прыязжалі, Людзей было, як на фэст які касцёльны. Збіраліся пад вечар. Вогнішча раскладалі, песні спявалі, хараводы вадзілі, зёлкі розныя збіралі. Раней людзі ў розныя забабоны верылі, дык у тым месцы на Яна ўвесь час моладзь варажыла. Скакалі праз агонь, каб нячыстай сілы пазбавіцца. Дзеўкі ў расе купаліся, каб прыгожымі быць, хлопцы плыткі маленькія рабілі, на іх траву сухую ці галінкі падпалівалі, ды па вадзе пускалі, дзяўчаты вянкi плялі і таксама па рэчцы пускалі. А хто ў лес ішоў папараць-кветку шукаць ды шмат яшчэ што рабілі. Ведаеце, моладзь. Казалі, што каму – кольвек з дзевак святы Ян і бахура ў тую ночку падкідываў. А чаго ў тым месцы збіраліся, дык ніхто і не ведае. Іх дзяды тут маладымі святкавалі і яны сюды на Яна прыходзілі.

Неяк, у адзін год, лета выдалася вельмі зімное і дажджлівае. Вясна яшчэ так сяк была, а ў пачатку лета такая непагадзь ды зімно зрабілася, што і наса на двор без справы ніхто не паказываў. Гэтакае надвор'е і напярэдадні Яна было, таму на гару Яноўскую прыйшла толькі адна пара. Хлопец быў з Кавалёў, Марцінкевічаў сын, Пятром, здаецца, яго клікалі, а дзяўчына местачковая, лынтупская была, Марыся, Яноўскіх дачка. Людзі казалі, што каханне ў іх моцнае было, нават дня адзін без другога пражыць не маглі, таму і ў непагадзь такую да гары прыйшлі.

Адразу пасля Яна па хатах нейкая старая жабрачка пачала хадзіць. Ніхто не ведаў адкуль яна з'явілася. Да гэтага часу ў нашым краі яе ніхто не бачыў. А казалі старая страшныя рэчы. Апавядала яна аб краіне хрысціянскай далёкай Балгарыі, што ў паўднёвых краях знаходзіцца, за святой Дунай-ракой. Казала, што краіну тую нехрысць-бусурманін з вялікім войскам захапіў і з народа тога хрысціянскага здзекуецца. Так лютуе, што бедным сынам Езусавым ратунку няма. Замест быдла цяглавага ў павозкі людзей хрыстовых запрагае, вупраж з жылаў людскіх робіць, дзетак маленькіх ад матак адбірае і ў сваю веру антыхраставу абарочвае, каб бацькоў іхных у ярме трымаць. А хто паўстане супраць здзека бусурманскага, тых карае пакутлівай смерцю. Ля дарогаў ў той краіне, як платы ў вёсках нашых, стаяць калы з адсечанымі галовамі сыноў Езусавых.

Казала, што маладыя мужчыны з нашага краю хутка пойдуць з тымі нехрысціямі біцца, каб народ балгарскі ад іх вызваліць. Толькі шмат паляжа дзяцюкоў нашых у той вайне, бо святы Ян больш не апякуе над моладзю нашай. Заважаўся ён, што на свята яго ніхто не прыйшоў апроч толькі адной пары. Толькі той пары і будзе ён дапамагаць. А смерць моладзь нашу будзе касіць да таго часу, пакуль дзяўчына з той пары не аднясе 99 залатых у ахвяру святому.

Людзі не паверылі прадказанням старой. З кожнай хаты прэч гналі яе, як ліхаманку якую. Думалі, што ніхто сам з людзей нашых да той краіны пакутлівай не даберыцца, бо дзе Балгарыя гэта. А на цара дык ніхто і не спадзяваўся, што за народ той бедны заступіцца. Колькі ён у нашым краі людзей пабіў, колькі ў Сібір адправіў. колькі дзяцей сіротамі заставіў. Здавалася, што яму да пакутаў нейкага там народа простага балгарскага. А што датычыцца ахвяравання св. Яну, дык дзе столькі золата возьміш, калі цар пасля паўстання ўвесь наш край голым заставіў.

Вырашылі людзі проста. Адагналі жабрачку падалей ад сваіх хатаў, каб бяды не наклікала, ды пачалі жыць далей, стараючыся забыць страшное прадказанне.

Толькі дзе ж ты ад лёса схавашся. У тым жа годзе пачаў цар вайну з тымі басурманамі. Мусі, вырашыў перад Богам грахі свае адкупіць, што над нашымі людзьмі здзекаваўся. Раней хлопцы нашы не хацелі ў царскае войска ісці, як маглі ад яго адхрышчываліся. Але на гэты раз нікога прымушаць не прыйшлося, самі, нават добраахвотна, запісваліся ў войска. Той, хто сам пакуту няволі зведаў, і чужое гора як сваё ўспрымае. Усе маладыя хлопцы з нашага краю як прстыя, так і шляхцюкі пайшлі за веру нашу хрысціянскую ваяваць, народ балгарскі з няволі нехрысціявай вызваліць.

Ды, неўзабаве, з далёкай Балгарыі пачалі ў нашы вёскі прыходзіць весткі жалобныя. І так шмат іх было, што ўвесь край напоўніўся галашэннем матак і дзевак загінуўшых. Успомнілі людзі тады прадказанне старой жабрачкі. Дык дзе ж грошы возьміш на ахвяру заступніку моладзі нашай – святому Яну? Ніхто не ведаў як спыніць кола смерці ў нашым краі.

Даведаўся аб тым на нябёсах і сам святы Ян. Хацеў дапамагчы, але не мог. Мусі, воля Боская такая была, каб Ян заступніцтва над моладзю нашай вярнуў толькі з дапамогай багатай ахвяры. Паслаў Ян тады жабракоў па вёсках балгарскіх каб паведамлілі людзям тамтэйшым аб бядзе сваіх вызваліцелей. Хаця краіна Балгарская тады вельмі бедная была, праклятыя нехрысці амаль усё дабро ў сваю краіну басурманскую вывезлі, але народ балгарскі разумеў, што жыццё чалавечае даражэй за хоць якое багацце. І вырашылі яны тады: за кожнага загінуўшага вызваліцеля паслаць па аднаму залатому бацькам іхным.

Днём і ноччу не зачыняліся дзверы ў хаце Марысі, бацькі загінуўшых на вайне хлопцаў няслі і няслі сабраныя балгарамі грошы. У распачы прасілі дзяўчыну, каб аднясла ахвяру св. Яну, каб зноў гэты святы ўзяў пад сваё заступніцтва жывых і загінуўшых хлопцаў тутэйшых, ды спыніў неміласэрднае кола смерці.

Напярэдадні свята святога Яна дзяўчына пералічыла сабраныя грошы. Нехапала да 99 залатых, што прадказвала жабрачка, адной манеты. Марыся падумала, што святы даруе ім гэты маленькі недахоп, злажыла грошы ў кошык і пайшла да Яноўскай гары, каб да яе прыступак высыпаць гэта золата ў рэчку Лынтупку на ахвяру св. Яну.

Менш кіламетра заставалася да патрэбнага месца, калі за сваёй спіной пачула дзяўчына тупат конскіх капытаў. Марыся азірнулася і сэрца дзявочае здрыганулася ад болю. Да яе на поўным хаду, увесь час лупцу-ючы каня, нёсся малодшы брат яе люблага Пятра і здалёку паказываў у сваёй руцэ недастаючы залаты.

Што магла падумаць бедная дзяўчына, як ні аб пагібелі свайго каханага. Не паспела даведацца Марыся, што яе каханы Пятро жывы і здаровы, а вестка жалобная аб адным сіраціне Кавалёўскім, таму і папрасілі вяскоўцы адвесці яго залаты брата Пятра, бо загінуўшы зусім сваякоў не меў. Не паспела даведацца аб гэтым Марыся, сэрца яе дзявочае не вытрывала і разарвалася ад болю нясцерпнага і ўжо бяздыханая апусцілася цела яе ля ног узмыленага каня на мяккі дыван імха ляснога.

Там, дзе павалілася Марыся, адразу з-пад зямлі паміж чарнічніку разлапістага паказаўся струменьчык вады і забруіла крынічка студзёная. Бліскануў крывавым рубінам у промнях сонца заходзячага залаты, выслізгнуў са здранцвелае рукі хлапчуковай і бразнуўся ў кошык Марысін. Як толькі апошні залаты апынуўся сярод сваіх пабрацімаў, струменьчык крынічны на вачах узрушанага хлапчука падхапіў кошык дзявочы і панёс у бок рэчкі Лынтупкі да гары Яноўскай. Далей, калі струменьчык з сілаў выбіваўся ад цяжкой ношы, кошык прыпыняўся, нахіляўся і з яго выпадаў адзін залаты. У тым месцы, дзе падаў залаты, з зямлі вырывалася новая крынічка, падхоплівала кошык, ды з новай сілай нясла далей. І так – да самай рэчкі – Лынтупкі, да прыступак святога месца Янавага. А ў паветры, над стварыўшымся крынічным раўчуком, як сцвярджаў пасля хлапчук, ззяў цёплым нябесным агнём воблік святога Яна.

Людзі казалі, што сам святы дапамог Марысі данясці ахвяру да месца назначанага. Пазней, у тым месцы, дзе загінула Марыся і вырвалася на свет Божы крынічка, людзі паставілі вялікі крыж з абразом св. Яна. Прыходзілі сюды, маліліся, крынічку святой лічылі, а ваду – гаючай. Уздоўж раўчука крынічнага, ля кожнай новай крынічкі, што папаўнялі струмень святога раўчука, стаялі 99 маленькіх крыжыкаў. Тыя крыжыкі былі вельмі сціплыя, як народ наш пакутлівы, – вышыней ад зямлі тры пядзі ды лазовай карой замашваныя два сучкі яловыя. Але ў людзей не меншую пашану мелі, чым вялікі крыж. Лічылася, што кожную гэту крынічку ўсе святыя і душы загінуўшых на Баягарскай вайне хлопцаў кашых ахоўваюць.

Даўней людзі казалі, што калі ў ноч на св. Яна закаханыя пакаштуюць вады з усіх тых 99-ці крынічак і выкупаюцца ў Лынтупке там, дзе святая крыніца з гэтай рэчкай зліваецца, дык ніколі не расстнуцца, а хлапцоў на вайне не возьме ні шабля, ні куля. У тыя часы і маладыя ў час вяселля Яноўскаю крыніцу наведвалі. Лічылі, што вада той крыніцы мае вялікую моц мужчынскую і вернасць жаночую»¹.

Асноўнымі элементамі Яноўскага комплексу з'яўляюцца адмысловыя валуны, якія, з вялікай доляй верагоднасці, мелі рытуальнае прызначэнне.

Камень № 1. Знаходзіцца ў вадзе р. Лынтупкі ля старога брода дарогі, якая злучала шашу Свір – Лынтупы з былой в. Янова (мал. 2). Камень блёкла-цаглянага колеру, па сваёй форме нагадвае страху вясковай хаты. Доўгая вось каменя арыентавана па лініі ўсход – захад. На сярэдзіне бакавой паўночнай роўніцы маецца паглыбленне ў форме чалавечага вока. Глубіня паглыблення – 2,5 см, даўжыня – 18 см, шырыня – 10 см. Памеры самага каменя: даўжыня – 1,15 м, шырыня – 0,5 м, вышыня – 0,3 м.

Мал. 2. Яноўскі комплекс. Камень з выявай вока (?)

¹ Запісана аўтарам у 2005 г. са словаў Пажыс (Цюкшы) Веранікі Антонаўны, 1931 г. нар. з в. Кавалі Пастаўскага р-на.

Камень № 2. Ляжыць у 10 м на поўнач ад першага камяня, на правым беразе р. Лынтунка, якраз на той восі, куды глядзіць вока першага камяня (мал. 3). Ён заглыблены ў зямлю і на паверхні бачна толькі верхняя роўніца камяня, якая ўзвышаецца над зямлёй толькі на 12 см. Камень недакладнай яйкападобнай формы, блёкла-шэрага колеру. У аношні час пачаў актыўна зарастаць мохам. Доўгая вось арыентавана па лініі поўнач – поўдзень. Даўжыня яго – 0,57 м, шырыня – 0,41 м.

На верхняй роўніцы камяня маецца паглыбленне, ідэнтычнае паглыбленню на першым камені. Розніца паміж імі заключаецца ў тым, што на першым камені паглыбленне знаходзіцца на бакавой паверхні камяня і арыентавана на поўнач, а на другім камені наглыбленне знаходзіцца на верхняй роўніцы і глядзіць у неба. Памеры і форма паглыбленняў амаль аднолькавыя, за выключэннем іх глыбіні. На другім камені паглыбленне значна меншае і састаўляе ўсяго 1,5 см. Доўгая вось гэтага паглыблення арыентавана па лініі паўднёвы захад – поўночны ўсход.

З паўночнага боку ад «вока» камяня № 2 знаходзіцца аб'ёмны звлікі выступ пароды, які нагадвае паўзучага гада. Каменны «гад» расцягнуўся за «вокам» па ўсёй верхняй роўніцы камяня з поўночнага захаду на паўднёвы ўсход. Выява гэтага «гада» ўзвышаецца над роўніцай камяня на 1,5 см, даўжыня яго – 40 см, шырыня вагаецца ад 3 да 4 см.

Мал. 3. Яноўскі комплекс. Камень з заморфнымі і крыжападобнымі выявамі

З поўднёвага боку ад «вока» знаходзіцца яшчэ адзін выступ пароды, які па сваім абрысаам нагадвае маленька жабы – галавасціка. Даўжыня «галавасціка» – 20 см, шырыня ў раёне «галавы» – 5 см, «хваста» – ад 2 см, вышыня над паверхняй камяня – 2 см. Хаця выявы «гада», «галавасціка» і двух «вокаў», падобна, ксеналітнага (прыроднага) паходжання, але, бясспрэчна, старажытны чалавек не заўважыць іх не мог і, верагодна, выкарыстоўваў у культавых мэтах. Ускосна аб гэтым сведчыць курганны могільнік, які знаходзіцца за 250 м на захад ад камянёў, і святая Яноўская крыніца (прыкладна ў тым жа напрамку на адлегласці 120 м, а яе вусце – каля 150 м ніжэй па цячэнню р. Лынтупкі).

Выява вока ў дахрысціянскіх культах асацыявалася з вакном у іншасвет [4, с. 22, 91 – 92, 394 – 395]. Гад (змяя) – гэта архаічная форма выяўлення багіні наканавання канца жыцця, смерці, Гільцыні, а галавасцік (жаба) – багіні наканавання пачатку жыцця, нараджэння, Лаймы [5, с. 174, 214], дзе якраз галавасцік і падкрэсліваў гэты пачатак.

Стукаўшчынскі культавы комплекс

Знаходзіцца ў чатырохкутніку паміж вёскамі Шудаўны, Яўнелішкі, Янанішкі і Жакі Лынтупскага с/с, у ваколіцах былой в. Стукаўшчына. Комплекс раскінуўся на значнай тэрыторыі, недзе каля 10 кв. км.

Актыўную дапамогу ў палявых даследаваннях Стукаўшчынскага комплексу аказалі настаўнік гісторыі Лынтупскай школы Сяргей Васільеў і ўдзельнікі школьнага краязнаўчага гуртка. На цяперашні час даследаванні далёка не закончаны. Але сабраны матэрыял, мы лічым, ужо цяпер павінен стаць вядомым шырокаму колу даследчыкаў. Гэты матэрыял мы прапануем ніжэй.

Цэнтрам Стукаўшчынскага культывага комплексу можна лічыць высокую гару Каўказ. А з літоўскай мовы «kaukas, kukas» – гэта чорт. Па меркаванні Вікантаса Вайткевічуса, на гарах з такімі назвамі паганцы спальвалі сваіх памерлых [6, р. 291]. Гэтыя культывыя месцы, падобна, знаходзіліся за межамі культурнага асяроддзя старажытных паселішчаў і адрозніваліся ад культывых месцаў культурнага асяроддзя сваім спецыфічным міфалагічным значэннем [6, р. 291].

У 200 м на захад ад г. Каўказ знаходзіцца г. Капліца, на поўночным схіле якой рос «Тысячагадовы» культывы дуб. Па словах месцічаў, раней ля гэтага дуба збіраліся людзі на святы. Нажаль, апавядальнікі не памятаюць, на якія святы, і што там рабілі. Па іншых звестках, у час Напалеонаўскай вайны гэты дуб быў арыенцірам да французскіх жаўнераў. У 1 м ад ствала дуба выяўлены тыпічны каменны ахвярнік. Тут жа, пад дубам знойдзена старажытная кераміка. Апавядаюць, таксама, што ў даўнія часы на г. Капліца стаяла сапраўдная драўляная капліца, а калі яна павалілася, дык чэрці апанавалі гэту гару і ўсё бліжэйшае наваколле.

Сапраўды, старажылы апавядаюць шмат здарэнняў, звязаных з чарцямі, якія адбыліся на гэтай гары і ў суседніх урочышчах. Так, шмат легендаў бытуе аб балацінке «Аседзіца», якое раскінулася з поўночнага боку г. Капліца ля самых яе прыступак і ў 230 м на поўночны захад ад г. Каўказ. Кажуць, калі ў ноч на св. Яна пайсці з лапатай на гэта балота і стаць пасярэдзіне яго, у поўнач з'явіцца тры чорных кані, якія паскачуць на парушальніка спакою гэтага балота. У гэты час, кажучь, трэба не спужацца, а лупануць лапатай паміж вачэй каню, які будзе пасярэдзіне. Адразу коні-зданні рассыпацца, а перад чалавекам вырасце вялікая гара золата.

Іншая легенда апавядае, як калісьці ксёндз ездзіў у гэтым месцы па калядзе і заблукваў. Раптам ён убачыў, што нейкі агеньчык свеціцца. Пасылае ён тады свайго фурмана паглядзець, што там ёсць і, калі гэта чалавечая жылло, спытаць дарогі. Фурман пайшоў на гэты агеньчык, бачыць – хата, а з вакна свет прабіваецца. Ён заходзіць у хату і вітаецца: Нех бэндзе пахвалёны Езус Хрыстус! Пры гэтых словах хата знікла, а фурман апынуўся сярод балота.

Адразу за балотам Аселица знаходзіцца ўрочышча «Падбаба». Гэта каля 1 км на поўнач ад г. Каўказ. Аб урочышчы згадваюць, што калісьці пад вялікай разлапістай елкай знайшлі забітую (памершую) бабу (водгукі кulta багіні памерлых – Вялены? [5, с. 57 – 59]). Апроч гэтага, у гэтым урочышчы ўспамінаюць вялікі камень і крыніцу, «якая біла з самай гары».

Правей ад ур. «Падбаба», сярод леса «Навіна» (за 0,7 км на поўночны ўсход ад г. Каўказ), паводле сведчанняў старажылаў, быў ставок у якім пастаянна тапіліся людзі (Культ вадаёмаў, патрабуючых ахвяраў?).

Правей стаўка, у 200 м на ўсход ад г. Каўказ выяўлены комплекс камянёў. З поўночнага боку ляжыць буйная пляскатая камлыга буйназярністага граніта, якую называюць Ложкам. Ніжэй «Ложка», у 7 м на паўночны захад, знаходзіцца камень з паглыбленнем, у якім скапліваецца лекавая вада (мал. 4).

Мал. 4. Культывы камень з лекавай вадай ля г. Каўказ

У 12 м на поўдзень вышэйназваных камянёў знаходзіцца буйная камлыга купалападобнай формы, якую называюць Дзедам. «Дзед» і суседнія меншых памераў камені ўтвараюць два кругі, дыяметрам 5 і 7 м. У цэнтры гэтых камянёў — камень-ахвярнік, ля якога быў выяўлены моцны пласт вугалёў. Заходней «Дзеда», у 15 м стаіць невялікі камень з высячаным на ім крыжыкам.

Адносна ўрочышча была зафіксавана наступная легенда: «Калісьці развялося на зямлі шмат гадаў. І так шмат іх было, што нават праходу не давалі. Вось тады і прыйшоў аднекуль здалёку адзін дзед-варажбіт, ды і кажыць людзям, што калі тыя дазваляць яму пасяліцца тут, дык вызваліць ён гэту зямлю ад тых гадаў. А калі людзі згодзяцца, дык дзед паабяцаў лячыць ад розных хваробаў, толькі з адной умовай: калі тыя паабяцаюць у яго новае жытло не заходзіць і не падглядаць за ім. Людзі згадзіліся і дзед застаўся. Той дзед ведаў нейкія моцныя заклёны і хутка вывеў усіх гадаў. Жытло ён зрабіў сабе ў капне сена. Унутры выдзер невялікі пакойчык, а вузкі праход шчыльнай завесіў тканінай, каб ніхто не змог зазірнуць у сярэдзіну. Побач са сваім жытлом паставіў драўляны ложка і вызваліў з зямнога палону крынічку, мусіць не без дапамогі чараўніцтва, бо вада той крынічкі дапамагала ад розных хваробаў. Так і пачаў жыць у гэтым месцы той дзед.

Удзень, у добрае надвор'е грэў ён свае старыя косці на тым ложку, што паставіў ля свайго новага жытла. Побач струменілася лекавая крынічка. А ноччу, у непагадзь і для варажбы хаваўся дзед у тым пакойчыку, што зрабіў у капне сена. За лячэнне ад хваробаў людзі прыносілі яму ежу. Ад шчодрых дароў дзед не ведаў нястачы ніколі. Задаволены былі і людзі.

Але неяк у аднаго мужыка не магла разрадзіцца баба. Вось і прыбег ён да дзеда за дапамогай. Дзед выслухаў мужыка і загадаў таму пачакаць на двары, пакуль ён у сваім пакойчыку замовіць лескі да яго бабы. Доўга чакаў мужык, а дзед усё не выходзіў. Стаяла цёмная ноч і раптам, бачыць мужык, што праз тканіну, якой быў завешаны праход у сховішча дзеда, пачало прабівацца нейкае дзівоснае блакітнае святло, аж вочы пачало сляпіць. Ад цікавасці мужык той не сцяпеў і зазірнуў за тканіну. Адрозу ўспыхнула дзедава будыніна пябесным агнём, разам запаліўшы і мужыка. Той, ахінуты полымем, ратуючыся, кінуўся ў ваду лекавай крыніцы. Вада зашыпела, агонь згас і наваколле праглынула непраглядная цемра.

Наранку людзі ўбачылі, што ўсё збудаванні дзеда-варажбіта акамянелі. Драўляны ложка, дзе адпачываў дзед, ды тая капна сена — дзедава жытло. Акамянела і лекавая крынічка разам з тым мужыком. Таму людзі і кажучь, што там камень у камень уросшы. Бо, як ратаваўся той мужык ад агню ў крыніцы, так у ёй і акамянеў. Адноль, адзін камень — акамянелая крынічка, другі — мужык. Але моц той крынічкі, мусіць большая, чым чараўнічая моц, бо і па сённяшні дзень лекавая вада прасочваецца праз тоўсць каменя і збіраецца ў ямцы на яго верхняй роўніцы.

Я сама хадзіла за той лекавай вадой, як маладая была. Яшчэ старыя раней страшылі, што ўноч небяспечна хадзіць у тое месца. Бо ў поўнач, казалі, той дзед выходзіць з каменя і свеціць сваім чараўнічым ліхтарыкам — прываблівае цікаўных людзей. Калі ўночы ўбачылі які агеньчык у тым месцы, трэба хутчэй уцякаць, бо калі не паспееш уцячы, перавернішся ў камень. Казалі, што нездарма ў тым месцы столькі камянёў. Гэта ўсё людзі акамянелія!»¹

Правей гэтых камянёў, у 600 м на паўднёвы ўсход ад г. Каўказ знаходзіцца камень з падоўжанымі лодкападобнымі паглыбленнямі. Паглыбленні ідуць паралельнымі лініямі па ўсёй верхняй роўніцы (трохі пукатай) камлыгі ў 5 см адна ад другой. Трохі далей у гэтым напрамку знаходзіцца камлыга, форма якой характэрная для камянёў-стодаў і зачараваных людзей. На ксеналітным паглыбленні каменя праглядаецца выдрапаная два чалавечкі — адзін большы, другі меншы, і над імі крыжык. Побач з ксеналітным паглыбленнем знаходзіцца рукатворнае паглыбленне лодкападобнай формы. У 1 км на поўдзень ад г. Каўказ выяўлены курганы могільнік. Захавалася 5 насыпаў круглай формы.

Такім чынам, палявыя даследаванні паказваюць, што ў ваколіцы Лынтулоў захавалася значная колькасць прыродных аб'ектаў, якія з вялікай доляй верагоднасці мелі культывас прызначэнне ў дахрысціянскую эпоху. Іх міфалагічнае значэнне і рытуальную скіраванасць дазваляць высветліць далейшыя даследаванні комплекснага характару.

ЛІТАРАТУРА

1. Гарбуль, А. Скарбы сівых валуноў / А. Гарбуль. — Паставы: Сумежжа, 2002. — 96 с.
2. Мэрымэ, Праспэр. Навелы / Праспэр Мэрымэ. — Мінск: Мастацк. літ., 1990. — 366 с.
3. Зверуго, Я.Г. Исследования восточно-литовских курганов на территории Беларуси / Я.Г. Зверуго // Lietuvos archeologija. — 2001. — Т. 21. — Р. 111 — 120.
4. Беларуская міфалогія: энцыкл. слоўнік / С. Санько [і інш.]. — Мінск: Беларусь, 2006. — 599 с.
5. Грэймас, А.Ю. Пра багоў і людзей. У пошуках этнічнай памяці / А.Ю. Грэймас. — Мінск: Энцыклапедыкс, 2003. — 404 с.
6. Vaitkevičius, Vyktintas. Alkai: baltų šventviečių studija / Vyktintas Vaitkevičius. — Vilnius: Diemedis, 2003. — 320 p.

¹ Запісаў аўтар у 2005 г. ад Яраш Марыі Іванаўны, 1915 г. нар., у в. Жакі Пастаўскага р-на.